

Pregledni rad

UDK 658.1:368.032(4-672EU)

DOI 10.7251/SVR2522061J

STRATEGIJA UPRAVLJANJA RIZICIMA POSLOVANJA U OSIGURAVAJUĆIM KOMPANIJAMA

Žana Janković¹

Jovana Balaban²

Mladenka Balaban³

Apstrakt: Osiguravajuće kompanije se svakodnevno suočavaju sa brojnim rizicima koji nastaju iz same delatnosti osiguranja, kao i rizicima koji nastaju po osnovu poslovanja osiguravajuće kompanije, i to: iz plasiranja slobodnih novčanih sredstava, ispunjavanja obaveza po osnovu premija osiguranja kao i usaglašavanja izvora i plasmana sredstava kojima raspoložu. S obzirom na prirodu posla osiguranja, upravljanje rizicima je nerazdvojiv deo svih aktivnosti kompanije. Upravljanje rizicima se može definisati kao identifikacija, analiza i ekonomska kontrola onih rizika koji prete sredstvima ili onim kapacitetima koji donose zaradu. Cilj ovog rada jeste da ukaže na načine i strategije upravljanja rizicima u poslovanju osiguravajućih kompanija.

Ključne reči: *tržište osiguranja, rizici, CARMEL, premija, štete*

UVOD

Pod rizicima se podrazumeva se verovatnoća nastanka negativnih efekata na poslovni i finansijski rezultat društva i položaj društva. Procedure, instrukcije, postupci i radnje kojima društvo upravlja rizikom u okviru sistema internih kontrola, obuhvataju kvalitativni i kvantitativni način upravljanja tim rizikom.

Društvo za osiguranje je dužno da identifikuje, procenjuje i meri rizike kojima je izloženo u svom poslovanju i da upravlja tim rizicima na način kojim će se obezbediti trajno održavanje stepena izloženosti rizicima

1 MF banka ad Banja Luka.

2 Beogradska Bankarska Akademija.

3 Nezavisni univerzitet Banja Luka.

na nivou koji neće ugroziti imovinu i poslovanje društva, odnosno koji će obezbediti zaštitu interesa osiguranika, korisnika osiguranja, trećih oštećenih lica i drugih poverilaca društva - u skladu sa zakonom i drugim propisom, kao i svojim aktima. Društvo je dužno da svojim aktima propiše, organizuje i primeni upravljanje rizicima koje će omogućiti sveobuhvatno i preventivno identifikovanje rizika, kao i njihovo merenje i procenu. Upravljanje rizicima društva mora biti u skladu s propisima, pravilima struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom.

Društvo je u svom poslovanju izloženo sledećim osnovnim vrstama rizika: riziku osiguranja, tržišnom riziku, operativnom riziku, riziku ročne i strukturne neusklađenosti imovine sa obavezama, riziku deponovanja i ulaganja sredstava društva, pravnom riziku, reputacionom riziku, kao i drugim rizicima koji zavise od prirode, obima i složenosti poslovanja društva. Rizik osiguranja proističe iz nemogućnosti društva da apsorbuje preuzete rizike svojstvene delatnosti osiguranja. Ovaj rizik naročito obuhvata:

- rizik neadekvatno određene premije - cene osiguranja;
- rizik neadekvatne procene rizika koji se preuzima u osiguranje;
- rizik neadekvatnog određivanja nivoa samoprdržaja društva ili preuzimanje rizika u obavljanju delatnosti većih od iznosa samoprdržaja, odnosno neprenošenje viška rizika iznad samoprdržaja u saosiguranje, odnosno reosiguranje (Filegelman et al., 2002).

Rizik osiguranja je osnovni rizik i predstavlja rizik koji se preuzima u osiguranje. Može se definisati kao nemogućnost društva za osiguranje da apsorbuje preuzete rizike po osnovu zaključenih ugovora o osiguranju. Samo prisustvo rizika se ne može neutralisati, ali pojedinci i društvo mogu preduzeti aktivnosti kojima će delimično kontrolisati iznos i vreme ostvarenja rizika i nastanka štete po tom osnovu. Te aktivnosti se nazivaju upravljanje rizicima i ukoliko su uspešno implementirane, mogu smanjiti troškove ostvarenih gubitaka.

Kompanije koje su usresređene na eliminisanje svih postojećih rizika nemaju izgleda za profitabilno poslovanje i nisu u mogućnosti da kreiraju proizvode kojima će izaći u susret krajnjim korisnicima. Kompanije moraju voditi politiku rizika, na način koji im omogućuje kompetitivnost, rast i razvoj.

Funkcije upravljanja rizicima se mogu svrstati hronološki u tri kategorije:

- Pre nego što se rizik prepostavi;

- Prepoznavanje rizika;
- Nakon prepoznavanja rizika (Avdalović et al., 2008).

Važno je prepoznati da se efektivno upravljanje rizicima suočava sa sve tri kategorije.

Specifični primeri ovakvog upravljanja rizicima uključuju kreiranje proizvoda i njihovo vrednovanje, postavljanje osnovnih pravila i ograničenja, postavljanje investicione strategije i analizu troškova i koristi. Odlučujuća funkcija upravljanja rizikom određuje količinu rizika koja se može preuzeti i kolika je dozvoljena cena za preuzimanje rizika. Ovo uključuje koordinaciju i kooperaciju između različitih delova kompanije, kao što su marketing, aktuarstvo, investicije i finansije. Funkcije kao što su strateško planiranje i upravljanje kapitalom takođe igraju značajnu ulogu u odlučivanju o sveopštim rizicima u organizaciji.

Prepoznavanje rizika - sledeća faza u upravljanju rizicima je razumevanje pretpostavljenog rizika i vođenje računa da je kompanija pravilno obeštećena za pretpostavljanje tog rizika. Ovakva funkcija upravljanja rizicima je široko raspoređena preko cele osiguravajuće kompanije, sa različitim delovima fokusiranim na različite aspekte. Primeri uključuju: upravljanje dugoročnim odštetnim zahtevima, naporu zadržavanja osiguranika i menadžment troškova. Specifične funkcije uključuju: usaglašavanje sredstava i obaveza, upravljačke strategije, reosiguranje kao i aranžmani zaustavljanja gubitaka (stop-loss arrangements). Ova funkcija se uobičajeno zove osnovna (underwriting), i jedna je od najznačajnijih funkcija upravljanja rizicima u osiguravajućoj kompaniji. Povezani aspekt upravljanja rizicima je kontrola. Kontrolna funkcija uključuje internu reviziju i postavljanje ograničenja.

Nakon prepoznavanja rizika - u ovoj fazi je osnovno, na primer, procena veličine rizika smrtnosti (ili oboljenja) određenog kandidata i vođenje računa da je naplaćena premija dovoljna da pokrije rizik ili procenjivanje vrednosti kreditnog rizika određenih sredstava (npr. komercijalna hipoteka, privatni plasmani), kao i obezbeđenje da je povraćaj na uložena sredstva dovoljan da pokrije rizik.

Nakon što se kompanija složila da pretpostavi rizik za određenu cenu ili je izloženost riziku kao deo normalnog toka poslovanja, fokus menadžmenta rizika se svodi na minimiziranje stvarnih troškova radi maksimiziranja profita.

Osiguravajuće kompanije bi trebale da zadrže profit u prihvatljivim granicama bez redukovanja sveopšteg profita. Praćenje stečenih iskustava je veoma važno kako bi se obezbedilo da su pretpostavke učinjene

pre određivanja rizika još uvek validne. Na primer, osiguravajuće kompanije redovno sprovode studiju smrtnosti kako bi obezbedile da je pretpostavljeni rizik i cena novog posla odgovarajuća.

Slično, posao se nadgleda kako bi se obezbedilo da su troškovi i koristi u saglasnosti sa dizajniranim proizvodom. Ovo omogućava to da proizvod izlazi u susret potrebama i potrošača i akcionara kao i da je podrška donosiocima odluka koliko je to moguće efektivna.

Upravljanje rizicima je logički proces koji koriste firme i pojedinci kako bi se nosili sa njihovom izloženošću rizicima. S obzirom na prirodu posla osiguranja, upravljanje rizicima je nerazdvojiv deo svih aktivnosti kompanije. Upravljanje rizicima je dinamički proces i može se definisati kao identifikacija, analiza i ekonomska kontrola onih rizika koji prete sredstvima ili onim kapacitetima koji donose zaradu. To je strategija planiranja izvora sredstava pre nastanka šteta, koje će služiti za njihovo pokriće kada nastanu. To je kontinuiran proces upravljanja mogućnošću nastanka štete. Da bi postavili dobar osnov za upravljanje rizicima, kompanije i pojedinci treba da postave tri pitanja. Šta može poći naopako? Šta se može preduzeti u vezi sa tim? Kako se rizik može pratiti?

Iz prethodnog se može zaključiti da je upravljanje rizicima proces koji se sastoji od tri koraka. Prvi je identifikacija i merenje potencijalnih gubitaka. Drugi je razvoj i izvršenje plana upravljanja ovim potencijalnim gubicima, i treći je kontinuirana revizija plana, nakon njegovog izvršenja. Dakle, osiguravajuća kompanija prvo treba da identifikuje nivo rizika sa kojim se trenutno suočava, zatim da donese odluku koliki nivo rizika želi da zadrži, i da izvrši korake neophodne za izjednačavanje ova dva, odnosno da dovede nivo trenutnog na željeni nivo rizika.

Prvi korak: Identifikacija i merenje potencijalnih gubitaka.

Proces identifikacije počinje sa prepoznavanjem četiri kategorije gubitka, i to:

- Direktan gubitak svojine.
- Gubici po osnovu prihoda i ekstra troškovi koji nastanu kao posledica gubitka imovine.
- Gubici koji potiču od sudskih tužbi.
- Gubici izazvani smrću, invaliditetom, ili neplaniranim penzionisanjem ključnog osoblja (Dorfman, 2005: 47).

Procena ukupnog gubitka koji može nastati je važan korak u procesu upravljanja rizicima. Razlikujemo dve kategorije maksimalnog gubitka. Maksimalno mogući gubitak, i maksimalno najverovatniji gubitak. Maksimalno mogući gubitak je gubitak koji može nastati u najgorem

scenariju, dakle ne postoji veći gubitak od tog. To je na primer potpuno uništenje imovine. Međutim, ovaj gubitak i nije najverovatniji, tj., verovatnoća je da će imovina u slučaju ostvarenja štetnog događaja biti uništena maksimalno u iznosu od 30%. Dakle u datim normalnim okolnostima, najverovatnije maksimalan iznos štete koji može nastati predstavlja maksimalan najverovatniji gubitak. Jednom kada se proceni maksimalno mogući i maksimalno verovatni gubitak, menadžer rizika može razviti plan da njime upravlja.

Dalji razvoj programa upravljanja rizicima uključuje odabir najboljih kombinacija tehnika upravljanja rizicima za dati stepen izloženosti. Jednom kada se rešenje pronade, prelazi se na njegovu implementaciju. Svaka odluka koja se donese se mora pažljivo ispitati, jer pretpostavke o gubicima koje su bile ispravne nekoliko godina pre toga, ne moraju i danas biti validne. Takođe, sve odluke se moraju revidirati u svetlu očekivanih ishoda u periodu kada su one donete.

METODE UPRAVLJANJA RIZICIMA

Osiguranje predstavlja ugovorni transfer rizika. Sa stanovišta društva, osiguranje predstavlja više od čistog transfera rizika, jer udruživanje brojnih rizika, dozvoljava bolju sposobnost predviđanja. Osiguranje je posebno dobra tehnika kada su šanse za gubitak male, a jačina potencijalnog gubitka velika. Mnoge situacije sa kojima se suočavaju pojedinci i firme, zadovoljavaju oba ova kriterijuma, tako da se osiguranje kao tehnika upravljanja rizicima naširoko koristi. Za mala i srednje mala preduzeća, osiguranje je osnova njihovog programa upravljanja rizicima. Mnoge velike kompanije i ako ne koriste osiguranje kao osnovnu tehniku upravljanja rizicima, mogu da zahtevaju druge usluge osiguranja, a to su npr. inspekcije kontrole gubitaka ili ekspertizu za poravnanje gubitaka. U nekim slučajevima, zakon zahteva osiguranje.

Prenošenje rizika na neku kompaniju koja nije osiguravajuće društvo se može izvršiti na nekoliko načina i to:

- Prenos rizika putem ugovora, preko koga pojedinac preuzima na sebe mogućnost gubitka kod druge osobe. Na primer, kupac nekog kućnog aparata se obezbedio od mogućih kvarova na njemu putem kupovinom aparata koji ima garanciju. Na taj način rizik je prenet sa kupca na prodavca.
- Rizik se može preneti i putem tzv. bezazlenih ugovora - "hold-harmless agreements". Bezazleni ugovori su ugovori koji se sastavljaju pre nastanka štete, u kojoj jedna strana se slaže da izvrši

procenu odgovornosti druge strane ukoliko se ostvari gubitak. Na primer, инвеститор може захтевати од извођача радова да процени све могуће случајеве у којима се може остварити губитак, заједно са висином његове одговорности и то пре почетка извођења радова.

- Hedžing је још једна врста не осигуравајућег преноса ризика, у ком се ризик настанка губитка од једног посла, покрива другим. То је једна врста обезбеђења, која се може применити на разне начине. Њена суштина је у следећем, узму се две simultane позиције, које neutrališу једна другу, тако да се nameсти ситуација да hedžer не може ни да изгуби ни да добие. Najpraktičnije илустрације hedžinga се могу видети на тржишту hartija од вредности. Tržište robnih fjučersa, valutni fjučersi за компаније које послују у stranoj valuti, као и тржиште opcija, dozvoljavaju špekulantima, инвеститорима, и poslovnim компанијама које су изложене gubicima да уђу у simultane transakcije које ograničavaju gubitke или dobitke које могу остварити по основу budućih промена цена.

Postoji bliska veza između prevencije gubitaka i premije osiguranja. Što је ефективнија превенција губитака, то је ниже премија осигурања. Тако да menadžment ризика често има одговорност за nadgledanje ових активности.

Primeri активности превенције губитака су sigurnosni системи у firmama које послују са gotovinom, obuka vozača, pakovanja hrane у dugotrajnoj ambalaži, nalepnice i etikete са upozorenjima на lekovima i opasnim hemikalijama, itd. Postoji pravilo, да ако је učestalost губитака велика, превенција губитака би требала бити једна од razmatranih alternativa за rešavanje ових problema. Rezultati preventivnih активности су uočljivi, једино док су koristi ostvarene из све ređe nastalih situacija губитака веће од troškova učinjenih napora превенције. Међутим, пошто се ciljevi mnogih preventivnih активности односе на očuvanje ljudskog života, javlja се етички problem postavljanja pitanja о svrsishodnosti preventivnih активности, тј., posmatranje ових активности преко анализе troškova-koristi, односно, ostvarivanja koristi од čuvanja ljudskog života.

Upravljanje rizikom umanjnjem - Uspešna primena ovakvog načina upravljanja rizicima, може smanjiti величину губитка. Ove активности имају за cilj да minimiziraju uticaj губитка. Ovo се може postići sprečavanjem или kontrolom. Odličan primer umanjnjenja rizika је automatski protivpožarni sistem. Ovaj sistem nije dizajniran да spreči pojavu vatre, već да spreči njeno proširenje и time још већи губитак. Такође, organizovanje sigurnosnih obrazovnih programa за radnike

takođe mogu minimizirati verovatnoću nastanka požara ili nesreća na radu, redovni pregledi i popravke sigurnosnih uređaja, zaštita imovine unajmljivanjem čuvara te poboljšanje protivprovalnog alarmnog sistema. Ovaj sistem se uglavnom treba primenjivati kada je verovatnoća nastanka štete velika, i kada se ne može izbeći. Kao i kod prevencije gubitaka, napori preduzeti za umanjeње gubitka su opravdani jedino dok su uštede od ovih aktivnosti veće od njihovih troškova.

Upravljanje rizikom saosiguranjem - Poslovi saosiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o osiguranju sa više osiguravača koji su se sporazumeli o zajedničkoj raspodeli rizika, odnosno, saosiguranje podrazumeva učešće dva ili više osiguravača neposredno u zaključivanju ugovora o osiguranju, tako da svaki osiguravač preuzima pokriće preuzetog dela rizika. To je poseban odnos u kome više osiguravača, na osnovu zajedničke polise, osiguravaju isti interes na istoj stvari od istih rizika za isto vreme. Kod saosiguranja se emituje jedna polisa osiguranja koja sadrži najmanje dva ili više osiguravača za pokriće rizika jednog osiguranika. Saosiguranje predstavlja posao horizontalne i konačne raspodele rizika, u kojoj svaki osiguravač osiguraniku nadoknađuje štetu proporcionalno preuzetom riziku. Posao saosiguranja može nastati na dva načina:

- automatski (kada se osiguravači međusobno dogovaraju o raspodjeli rizika shodno mogućnostima tj. samopridržaju) i
- fakultativno (kada se osiguravačima nudi deo rizika, a oni nakon razmatranja prihvataju ili odbijaju da pokriju ponuđeni rizik (Dorfman, 2005: 50).

U praksi se najčešće definiše vodeći saosiguravač, odnosno kompanija koja je ovlašćena od ostalih osiguravača da u slučaju nastanka osiguranog slučaja izvrši procjenu i likvidaciju štete, odnosno raspodjelu štete na ostale saosiguravače, a ređe se poslovi saosiguranja obavljaju zajednički, odnosno putem svih osiguravača.

ORGANIZACIJA I FUNKCIJE UPRAVLJANJA U OSIGURANJU

Funkciju osiguranja i reosiguranja obavljaju osiguravajuća društva, zavodi, odnosno akcionarska društva i slično. Način sprovođenja osiguranja u pojedinim zemljama, zavisi najviše od društveno - ekonomskog i političkog sistema zemlje. Osiguravač je pravno lice koje se ugovorom o osiguranju obavezuje da će naknaditi štetu, tj. isplatiti

ugovorenu vrednost osiguranja kada nastane osigurani slučaj. Postoji nekoliko tipova osiguravajućih društava. Najvažniji tipovi osiguravajućih društava su sledeći: društvo za uzajamno osiguranje i akcionarsko društvo za osiguranje. Ova dva tipa osiguravajućih društava izdaju pokrića i za životna i za neživotna osiguranja. Jedno društvo za osiguranje ne može istovremeno obavljati poslove životnih i poslove neživotnih osiguranja, kako zbog državnih zakonskih regulativa solventnosti, tako i zbog drugih razloga. Osiguravajuće holding kompanije, međutim, mogu kombinovati poslove životnih i neživotnih osiguranja, ali moraju voditi njihove operacije odvojeno. Tako, porodice osiguravajućih društava mogu pružati širok spektar pokrića, uključujući zajedno i životna i neživotna, personalna i komercijalna pokrića. Osiguravači koji se bave osiguranjem imovine i koji pružaju više od jedne vrste pokrića, kao što je osiguranje od požara, osiguranje od posledica nezgode, osiguranje motornih vozila, osiguranje robe u prevozu i ostala osiguranja imovine, se nazivaju višelinijiska osiguranja (multiple-line insurers).

Akcionarska društva za osiguranje su slična svim drugim akcionarskim društvima, u kojima vlasnici društva obezbeđuju kapital potreban za osnivanje i poslovanje društva. Ovi vlasnici - akcionari učestvuju u raspodeli ostvarenog finansijskog rezultata, bilo pozitivnog ili negativnog. Pravom glasa, akcionari biraju menadžment koji će upravljati društvom. Takođe, akcionari mogu prodati svoje akcije društva ukoliko tako odluče. Kupovina ili prodaja akcija je jedna od glavnih oznaka kapitalističke ekonomije.

Akcionarsko društvo za osiguranje osnivaju najmanje dva pravna, odnosno fizička lica (osnivači). Strana pravna i fizička lica mogu, pod uslovima uzajamnosti, osnovati akcionarsko društvo za osiguranje ili ulagati sredstva u akcionarsko društvo za osiguranje. Akcionarsko društvo za osiguranje može obavljati samo poslove jedne ili više vrsta osiguranja, u okviru iste grupe osiguranja ili samo poslove reosiguranja. Akcionarsko društvo za osiguranje može obavljati i poslove neposredno povezane sa poslovima osiguranja, u skladu sa ovim zakonom. Poslove reosiguranja može obavljati samo akcionarsko društvo za osiguranje koje je dobilo dozvolu za obavljanje poslova reosiguranja.

Društvo za uzajamno osiguranje je pravno lice koje obavlja delatnost osiguranja u interesu svojih članova (osiguranika), po principu uzajamnosti i solidarnosti. Društvo za uzajamno osiguranje može obavljati sve poslove osiguranja, osim poslova reosiguranja i mogu ga osnovati pravna i fizička lica. Društvo za uzajamno osiguranje osniva se kao društvo s neograničenim doprinosom ili društvo s ograničenim doprinosom. Društvo

za uzajamno osiguranje s neograničenim doprinosom može od svakog člana (osiguranika), zahtevati uplatu dodatnog doprinosa potrebnog za namirenje nepokrivenih šteta i ostalih rashoda, bez ograničenja. Društvo za uzajamno osiguranje s ograničenim doprinosom može od svakog člana (osiguranika) zahtevati uplatu dodatnog doprinosa koji nije veći od njegovog prethodno uplaćenog doprinosa u celini iz iste poslovne godine, ako su štete i ostali rashodi veći od prethodno uplaćenog doprinosa i ostalih prihoda društva. Ako društvo za uzajamno osiguranje obavlja poslove više vrsta osiguranja, statutom se može predvideti plaćanje dodatnog doprinosa odvojeno za svaku vrstu osiguranja.

Društvo za uzajamno osiguranje je neprofitno društvo. Međutim, činjenica da su društva za uzajamno osiguranje neprofitna, ne znači da ona neefikasno posluju. Na protiv, mnoga od ovih društava posluju efikasno kao i bilo koje profitno društvo. Vlasnici društva su vlasnici polisa izdatih od strane društva. Vlasnici polisa uzajamnog društva za osiguranje imaju slična prava kao vlasnici profitnih društava. Na primer, glasanjem mogu da izaberu direktora društva. Direktor, za uzvrat, postavlja menadžment koji će upravljati društvom. Vlasnici polisa takođe mogu glasanjem da donesu važne poslovne odluke kao što su izmene u statutu društva, ili menjanje tipa društva u akcionarsko društvo.

U zavisnosti od organizacionog sistema društva za uzajamno osiguranje, ona se mogu podeliti u nekoliko većih podkategorija i to: društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu plaćanja unapred, društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu procene i društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu prevencije.

Društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu plaćanja unapred (eng. Advance premium mutual) - kao što sam naziv kaže, u ovom sistemu vlasnici polisa plaćaju premiju na početku perioda osiguranja i ostvaruju dividendu na kraju osiguranog perioda. Ova društva za uzajamno osiguranje plaćaju dividendu samo onda kada postoji pozitivan rezultat iz poslovanja. Pozitivan rezultat iz poslovanja je onda kada kompanija ostvari manje gubitke ili niže troškove od predviđenih, ili ostvari veću zaradu po osnovu investicija od projektovane.

Društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu procene (eng. Assessment mutual) - mnogo manje posluju od prethodne kategorije društva za uzajamno osiguranje. Pod sistemom procene, lanovi društva mogu ili ne moraju platiti premiju na početku perioda, ali postaju obavezni da pokriju svoj deo kompanijinog gubitka i troškova na kraju perioda osiguranja. Obaveza osiguranika može ili ne mora biti ograničena

i potencijalni osiguranici treba da odrede maksimum svojih obaveza i mogućnosti pre kupovine osiguranja.

Društva za uzajamno osiguranje koja posluju po sistemu prevencije (eng. Factory mutual) - je treći tip uzajamnog društva za osiguranje. Osnovna razlika ove kategorije društva od ostalih je ta, što obezbeđuje usluge prevencije gubitaka, uključujući regularne inspekcije na terenu. Samo oni koji su unapred izvršili sve što je moguće za prevenciju gubitaka, mogu se kvalifikovati za ovu vrstu osiguranja. Mnoga društva koja posluju po sistemu prevencije zahtevaju unapred polaganje depozita za celokupnu premiju višegodišnje polise.

Jedna značajna razlika između akcionarskog i društva za uzajamno osiguranje je ta da je u akcionarskom društvu moguće biti vlasnik akcija bez kupovine osiguranja u tom društvu. Takođe je moguće biti osiguranik akcionarskog društva, a nema deo vlasništva u kompaniji. Nijedna od ovih opcija nije moguća u društvu za uzajamno osiguranje. Druga značajna razlika između ova dva tipa osiguravajućeg društva je ta da se u akcionarskom društvu za osiguranje, dodatni fondovi za pokriće troškova i gubitaka ne stvaraju od prošlih ili sadašnjih osiguranika preko dodatnih uplata premija, već od strane vlasnika društva.

Pored ovih osnovnih tipova društva za osiguranje, postoji još nekoliko tipova organizacija za osiguranje i to:

- Osiguravajuća društva na bazi recipročne razmene,
- Bratstva,
- Keptiv (eng. Captive) osiguravajuća društva (Deloitte Switzerland Study, 2007: 7-22).

Osiguravajuća društva na bazi recipročne razmene su vrste osiguravajućih društava slična društvima za uzajamno osiguranje, jer se vlasnici polisa osiguravaju na neprofitnoj bazi. Ovo društvo se sastoji od grupe ljudi koji su se složili da međusobno dele troškove. Za razliku od društva za uzajamno osiguranje, kod ove vrste društva je svaki osiguranik osigurava sve ostale osiguranike, a za uzvrat je osiguran od svakog člana, odnosno, svaki član razmene je odgovoran za osiguranje svih ostalih članova. Članovi se često nazivaju i kao pretplatnici. Sredstva članova se poveravaju menadžeru (poveriocu), koji se stara o njima i pruža administrativne usluge potrebne za poslovanje organizacije. Poverilac iz fonda isplaćuje odštetne zahteve i na kraju perioda osiguranja, kada se svi odštetni zahtevi isplate, preostala sredstva vraća članovima društva. Slično kao i kod akcionara, članovi razmene su vlasnici delova društva i u zavisnosti od visine uplaćene članarine, recipročno odgovaraju za

nastale štete. Ova vrsta društva za osiguranje posluje u SAD-u. Društvo za uzajamnu razmenu farmera Kalifornije je poslednjih nekoliko godina dospelo na treće mesto po veličini u državi za automobilsko osiguranje. Međutim, u poređenju sa celokupnim tržištem imovinskog osiguranja u SAD-u, ova vrsta osiguravajućeg društva nije značajno rasprostranjena.

Bratstva su specijalizovani oblici osiguravača na osnovi uzajamnosti. U osnovi, oni su neprofitne organizacije koje posluju na osnovi "ulaganja" s predstavničkim oblikom vlasti. Ova osiguravajuća društava su jedinstvene forme osiguranja koje su prvobitno nastale kao organizove grupe, odnosno kao socijalna, etnička i često religiozna bratstva. Originalno, sredstva koja su dolazila od članova su služila kao pomoć zavisnim članovima koji su ostajali bez porodica ili domova zbog raznih nesrećnih okolnosti. Ovo je preraslo u formu osiguranja sa redovnim a ne nasumičnim uplatama premija radi stvaranja fondova za pomoć. Danas, mnoga od originalnih bratstava su više osiguravači nego bratstva i prodaju iste vrste polisa kao da su privatni osiguravači. Da bi osiguravajuće društvo bilo klasifikovano kao bratstvo, mora imati sledeće:

- ustanovu sa uspostavljenim socijalnim sistemom,
- izabrane lokalne činovnike (reprezentativan oblik vlade),
- moraju biti neprofitne i
- moraju poslovati pod specijalnim zakonodavstvom, jer se mogu organizovati i kao asocijacije, ili društva, kao i korporacije (Ibidem).

Keptiv osiguravajuća društva su akcionarska društva za osiguranje u formi ćerke kompanije, koja je formirana radi osiguranja rizika roditeljske kompanije ili u nekim slučajevima, sponzorske grupe ili asocijacije. Dakle, to je jednostavno osiguravajuće društvo u vlasništvu roditeljske kompanije, koja pruža osiguranje od rizika roditeljskim podružnicama.

Posebno se može istaći tržište osiguranja i reosiguranja koji se naziva Londo Londonski Lojd. Istorijski, Lojd je bilo jedno od najvažnijih svetskih tržišta za pomorsko, avijacijsko i druge linije osiguranja. Međutim, od kasnih 80-tih godina Lojd je pretrpeo ogromne gubitke koji se mere bilionima engleskih funti. Skorašnja istraživanja pokazuju da oko 3% ukupne globalne premije neživotnog osiguranja i možda 10% tržišta velikog industrijskog osiguranja još uvek posluje preko Lojd berze.

Lojd dakle nije osiguravajuća kompanija. Lojd predstavlja berzu, odnosno organizovano tržište poslova osiguranja i reosiguranja. Lojd je mesto na kom se prodavci (osiguravači) susreću sa kupcima (organizacije koje su izložene gubicima). Kao i kod bilo koje berze na kojoj se brokeri

susreću da bi pregovarali oko kupoprodaje akcija, Lojd obezbeđuje mesto na kom se brokeri sreću sa osiguravačima da bi pregovarali o transferu izloženosti gubitaka svojih klijenata.

Operacije na Lojd berzi su se razvile od 1688. godine, kada je Lojd bio kafana koju je otvorio Edvard Lojd, u kojoj su se okupljali trgovci, mornari, vlasnici brodova i drugi. Od tog datuma, desile su se brojne promene u politici i članstvu. Godine 1969., strancima je dozvoljeno da postanu Lloyd's osiguravači. Akt kojim se uređuju poslovne i druge aktivnosti na Lojd berzi je donesen 1982. godine, i dan danas je na snazi. Od 1990-tih godina se promenila kompozicija članstva. Danas, Lojd prima korporacije u sindikate osiguravača. Svaki sindikat osiguravača je zasebna pravna jedinica koja podnosi izloženost gubicima preko svog računa. Lloyd's obezbeđuje unutrašnju kontrolu preko godišnjih revizija svakog osiguravača. Takođe, premije se inicijalno polažu u premijski sigurnosni fond, odakle se isplaćuju troškovi i odštetni zahtevi. Nakon zakašnjenja od tri godine, osiguravači primaju svoju zaradu iz fonda.

RIZICI POSLOVANJA U OSIGURANJU

Osiguravajuće društvo se u svom poslovanju pored rizika osiguranja suočava i sa rizicima koji nastaju direktno kao posledica poslovanja osiguravajućeg društva. Kao i drugi finansijski subjekti koji posluju na finansijskom tržištu, osiguravajuća društva se suočavaju sa tržišnim rizikom, rizikom ročne i strukturne neusklađenosti imovine sa obavezama, a pored ovog i sa drugim rizicima koji proizilaze iz poslovanja i to: operativnim rizikom, pravnim i reputacionim rizikom.

Tržišni i operativni rizik

Tržišni rizik je rizik da će se vrednost investicija smanjiti zbog promena u tržišnim faktorima. Tržišni rizik je takođe poznat kao sistemski rizik, odnosno rizik koji je inherentan prema celokupnom tržištu ili tržišnom segmentu. Sistemski rizik nastaje kao posledica institucionalno i strukturno organizovanog tržišta, u kome se svi učesnici moraju pridržavati određenog kodeksa poslovanja. Sistemski rizik se prati i izražava u indeksima tržišta kao pokazatelja prosečnog kretanja tržišta i rentabilnosti. Osnovni elementi sistemskog rizika su:

- izraziti (iznenadni) pad cena hartija od vrednosti,
- naglo širenje hartija od vrednosti na ostala tržišta,
- kašnjenje plaćanja,

- kriza u bankarstvu,
- kriza u platnom sistemu itd (Wilkinson, 2002).

Tržišni rizik je zajednički za celu klasu aktive ili pasive. Vrednost investicija može opasti tokom određenog vremenskog perioda, zbog ekonomskih ili nekih drugih promena koji imaju uticaj na veliki deo tržišta. Na smanjenje tržišnog rizika može se uticati alokacijom sredstava i diversifikacijom jer tržište uglavnom deluje tako da njegovi delovi ne pokazuju istovremeno smanjen učinak.

Tržišni rizik je potencijalni gubitak koji može nastati zbog nepovoljnih tržišnih kretanja, koji mogu nastati iz trgovine finansijskim instrumentima i to pre svega na tržištu osiguranja i finansijskom tržištu. Tržišni rizik može nastati iz različitih izvora, uključujući:

- fluktuaciju kamatne stope koja utiče na obveznice, druga sredstva sa fiksnim prihodima i obaveze osiguravača,
- promene u nivou cena hartija od vrednosti koje utiču na trgovinsku i investicionu vrednost portfolija i osiguravačevih obaveza,
- promene u volatilnosti kamatnih stopa ili cena hartija od vrednosti koje utiču na vrednost opcija ili drugih derivata,
- luktacije u deviznom kursu koje utiču na buduće ne hedžovane tokove gotovine,
- rizik prevremenih isplata, odliva depozita ili drugih negativnih ponašanja klijenata koji su povezani sa evolucijom tržišnih faktora (Ibidem).

Tržišni rizik je podeljen na dva tipa, ALM rizik i trgovinski rizik, u zavisnosti od cilja preuzete pozicije. Preuzeta pozicija sa ciljem pravljenja kratkoročnog profita se odnosi na trgovinski rizik, dok sve ostale pozicije spadaju pod ALM rizik.

ALM rizik je rizik da će se tržišna vrednost sredstava i obaveza smanjiti usled promena u kamatnim stopama, kreditnom spredu, tržištu akcija, deviznih kurseva, cena nekretnina ili drugih tržišnih faktora. Tržišna vrednost sredstava i obaveza se meri kao ekonomski pregled kompanijinih akcija. Smanjenje u tržišnoj vrednosti bilansa direktno smanjuju ukupnu vrednost kompanije, čak i ako nije pretrpela bilo kakav gubitak u zaradama ili novčanim tokovima.

ALM rizikom se upravlja u sklopu jednog okvira rada i meri koristeći konzistente metode (na primer stresno testiranje, princip najgoreg scenarija, kalkulacije tržišne vrednosti itd.) i to kako za banke tako i za osiguravajuća društva. Misija glavne ALM funkcije je da pravovremeno

пружи подршку menadžmentu u razumevanju izloženosti bilansa tržišnom riziku. Ovo omogućava da ukupna alokacija sredstava bude u skladu sa strategijom društva. ALM rizik je fokusiran na promene u vrednosti i zaradama koje su nastale kolebanjem kamatne stope, deviznim kursevima, cena udela i cena nekretnina.

ALM rizici se procenjuju, nadgledaju i izveštavaju prema sledećim tipovima podrizika: rizik kamatne stope, rizik deviznih kurseva (valutni rizik), rizik hartija od vrednosti i rizik nekretnina.

U okviru osiguranja, ALM rizici se mogu ublažiti korišćenjem niza različitih instrumenata. Osiguravajuće društvo se može zaštititi izloženost udela osiguranja preko strukture konstantnog proporcionalnog portfolija osiguranja (CPPI) i portfolija put opcija. CPPI je automatizovan mehanizam za kupovinu i prodaju akcija kako bi se zagarantovala minimalna vrednost portfolija akcija. Swap programi pružaju zaštitu od rizika kamatne stope. Ovakva struktura omogućava da garantna stopa koja proizilazi iz polise osiguranja bude jednaka napravljenoj stopi iz swap opcije. Na ovaj način se omogućava isplata zagarantovane stope zadržavajući pozitivan potencijal.

Operativni rizici postoje u svakoj finansijskoj organizaciji, bez obzira na njenu veličinu i to različitim formama uključujući poplave, isključenje struje, kompjutersko hakerovanje i organizovane pljačke. Upravljanje ovim rizicima, bez obzira koliko bili veliki ili mali, je kritično za uspešno poslovanje organizacije.

Operativni rizik je rizik koji nastaje od izvršenja poslovnih funkcija kompanije. To je veoma rasprostranjen koncept uključujući malverzacije, pravni rizik, fizički ili ekološki rizik. Pojam operativni rizik se najčešće može pronaći u programima upravljanja rizikom finansijskih institucija koje moraju organizovati njihovo upravljanje rizicima prema programu Bazela II. U Bazelu II, upravljanje rizicima je podeljeno na upravljanje kreditnim, tržišnim i operativnim rizikom. U mnogim slučajevima, tržišnim i kreditnim rizicima se upravlja u finansijskom odeljenju kompanije, dok se operativnim rizikom najčešće upravlja na centralnom nivou i preko različitih operativnih jedinica (npr., IT odeljenje koje upravlja informacionim rizikom, odeljenje upravljanja ljudskim resursima vodi računa o kadrovskom riziku itd.).

Operativni rizik proističe iz propusta u radu zaposlenih i organa društva, neodgovarajućih unutrašnjih procedura i procesa, neadekvatnog upravljanja informacionim i drugim sistemima, kao i usled nepredvidljivih spoljnih događaja. Ovaj rizik naročito obuhvata:

rizik pogrešnog i neodgovarajućeg izbora članova upravnog odbora i direktora, članova nadzornog odbora i drugih organa društva koji vrše kontrolu poslovanja društva, kao i lica kojima je povereno rukovođenje pojedinim poslovima društva;

- rizik pogrešnog i neadekvatnog izbora, rasporeda i postavljanja zaposlenih u društvu (kvalifikaciono i brojno);
- rizik neadekvatne organizacije poslovanja društva;
- rizik pogrešnog i ekonomski štetnog ugovaranja poslova;
- rizik od prevara, zloupotreba i drugih nezakonitih aktivnosti lica i organa iz odredbe pod 1 ovog stava i zaposlenih u društvu;
- rizik ugovaranja, organizovanja i obavljanja poslova osiguranja suprotno pravilima struke osiguranja;
- strateški rizik i rizik nesposobnosti društva da primeni strategije i poslovne planove i da donosi odluke o preraspodeli sredstava (Deloitte Switzerland Study, 2007: 5);
- ostale operativne rizike koji zavise od prirode, obima i složenosti poslovanja društva.

Do sredine 90-tih, tržišni i kreditni rizik su bili tema mnogih debata i istraživanja i finansijske institucije su imale značajan napredak u identifikaciji, merenju i upravljanju ovim formama rizika. Globalizacija i deregulacija na finansijskim tržištima, u kombinaciji sa rastućom sofisticiranošću u finansijskoj tehnologiji, su dovele do toga da su aktivnosti kompanija postale kompleksnije i prema tome i njihovi profili rizika. Ovo je razlog rastućeg interesovanja i fokusiranja na operativni rizik.

Događaji kao što su teroristički napadi 11. septembra, Barring Banka, Societe Generale i drugi slični događaji služe da se istakne činjenica da se delovanje upravljanja rizikom proširuje preko tržišnog i kreditnog rizika. Lista rizika sa kojom se suočavaju kompanije danas uključuju prevare, padove sistema, terorizam, odštetne zahteve radnika i druge rizike. Ovi tipovi rizika se generalno klasifikuju pod pojmom operativni rizik.

Da bi se uspešno takmičili na tržištu, osiguravači moraju proaktivno da preuzimaju rizike kako bi ostvarili dodatne prihode. Prema tome fokus ne treba da im bude na ublažavanju potencijalnih finansijskih gubitaka. Globalizacija kao i drugi događaji u okruženju (na primer, tehnički, politički i socijalni) su povećali sveopštu izloženost rizicima. Konsekventno, potrebna za aktivnim upravljanjem rizicima postaje preovlađujuća. U ovom kontekstu, upravljanje operativnim rizikom je najrelevantnija zbog regulatornih zahteva (kao što je Solventnost II i

drugi) i njegove strateške koristi (Deloitte Switzerland Study, 2007: 7). Za većinu osiguravajućih društava, glavni razlog za uvođenje upravljanja operativnim rizikom su rastući regulativni zahtevi. U Evropi je fokus na regulativama iz Solventnosti II. U okviru Solventnosti II, planirana je kompletna revizija trenutnih regulativa osiguravajućih društava. Cilj je da se zaštite vlasnici polisa u svim zemljama članicama Evropske Unije i da se postave konkurentski uslovi u okviru sektora.

Želja za razumljivim perspektivama rizika, respektivno kompletiranje upravljanja rizicima kompanije oko operativnog rizika, predstavlja drugi veoma značajan pokretački faktor za uvođenje upravljanja operativnim rizikom. Zaštita od gubitaka kao rezultat upravljanja operativnim rizikom je stavljeno na treće mesto, što se kod mnogih kompanija mora povezati sa nedostatkom mogućnosti za kvantifikovanje ovih gubitaka. Dalje, upravljanje operativnim rizikom se smatra kao alat za unapređenje procesa za kontrolu kvaliteta i kontinuirano unapređenje procesa. Isto tako, procena rejting agencija, koje pojačano procenjuju upravljanje rizicima kompanija je razlog za uvođenje upravljanja operativnim rizikom. Reputacioni rizici se ne pominju kao pokretački faktori za uvođenje kontrole operativnih rizika.

Dakle, kao glavni razlozi za uvođenje upravljanja operativnim rizicima su pritisak regulatornih vlasti, potreba za razumljivim pregledom rizika i zaštita od gubitaka koji mogu nastati od realizacije operativnim rizicima. Kompanije sa razvijenim programom za upravljanje operativnim rizikom, kao razlog za njegovo razvijanje navode strategijske razloge, dok one kompanije koje su u skorije vreme uvele procese za upravljanje operativnim rizikom, kao razlog za njegovo uvođenje navode zahteve regulatornih vlasti.

Politika operativnog rizika je osnova za institucionalizovano upravljanje operativnim rizikom. Ona služi kao orijentacioni okvir za bolju integraciju postojećih pristupa i alata prilikom suočavanja sa operativnim rizicima u osiguravajućem društvu. U smislu upravljanja operativnim rizicima, politika rizika mora, između ostalog, da bude postavljena prema sledećim direktivama:

- Definisanje kriterijuma za donošenje odluka (merenje uspeha), koji omogućavaju da rizik i povraćaji budu mereni.
- Uvođenje gornje granice limita rizika kompanije.
- Definisanje količine sopstvenog kapitala kao potencijala za pokriće rizika, izvedenog iz željenog rejtinga (Dorfman, 2005: 55).
- Efektivan i efikasan proces za upravljanje operativnim rizikom sa odgovarajućom identifikacijom i procenom rizika mora da bude

baziran na razumevanju operativnog rizika i čiste klasifikacije rizika. Definisiranje i klasifikacija omogućavaju kompletno pokriće rizika i definisanje mera.

Generalno, prema definiciji i klasifikaciji operativnog rizika, osiguravajuće kompanije su se uskladile prema Bazelu II, iako je ta direktiva originalno razvijena za banke. Ovaj trend je potvrđen sa činjenicom da 42% osiguravajućih društava citira Bazel II kao osnovu kada govore o operativnim rizicima. Jedan od razloga za prilagođavanje pristupa u osiguranju Bazelu II je taj da su bankarske regulative i pravila već duže vreme uspostavljena. Prema tome, nije čudo što veliki broj osiguravajućih kompanija definiše operativni rizik prema Bazelu II i to kao "rizik od gubitka koji nastaje kao rezultat neadekvatnih ili propalih internih procesa, ljudi i sistema ili od eksternih događaja. Ova definicija uključuje pravne rizike, ali ne uključuje strategijski i reputacioni rizik.⁴

Bazel II deli operativni rizik u četiri kategorije, i to: ljudski, interni procesi, sistemi i eksterni događaji i pripaja ih odgovarajućim rizičnim događajima (drugi nivo klasifikacije). U trećem klasifikacionom nivou, gubici se dodeljuju rizičnim događajima i prema tome i njihovim uzročnicima. Tako se pravi optimalna baza za definisanje adekvatnih mera, koje se mogu direktno usmeriti ka prevenciji rizičnih događaja. Na ovaj način se potencijalan gubitak ili šteta mogu značajno redukovati. Pored ovih kategorija operativnog rizika koje su navedene u Bazelu II, osiguravajuće kompanije pridodaju još i tehnološki rizik koji Bazel II svrstava u kategoriju pod sisteme i interne procese. Strategijske, reputacione i pravne rizike, osiguravajuće kompanije svrstavaju u glavne kategorije operativnih rizika iako su oni u Bazelu II eksplicitno izbačeni.

Prema studiji koju je izvršio Deloitte Switzerland, dve trećine ispitanika je vršilo klasifikaciju prema uzrocima (grafikon 5 Samo 39% ispitanih osiguravajućih društava je klasifikovalo rizike na bazi rizičnih događaja, od čega je 43% tvrdilo da koriste konsekvence rizičnih događaja, na primer, rizik gubitka, kao kriterijum za klasifikaciju. Manje od 44% ispitanih osiguravajućih društava daje više od jednog kriterijuma za registrovanje operativnih rizika ili ima postavljeno više od jednog klasifikacionog nivoa. Samo sedam ispitanika je pomenulo da su sva tri nivoa relevantna za njihovu klasifikaciju. Na nivou rizičnih događaja, osiguravajuće kompanije, kao najveće opasnosti, identifikuju pravne i političke rizike, narušavanja IT sistema, kao i neadekvatno definisane procese.

⁴ Bazelski komitet za superviziju banaka, Measurement and Capital Standards (Bazel II)".

U procesu upravljanja rizicima, od suštinske važnosti je postojanje uniformnih definicija i jasne komunikacije. Posebno mesto zauzimaju identifikacija, klasifikacija i procena rizika. Obzirom da se preduzetne aktivnosti konstantno menjaju, ovi koraci se moraju pratiti redom i u harmoniji sa drugim kontrolnim procesima. Sa regulacijom odgovarajućih metoda i indikatora za identifikaciju rizika, procenu rizika i određivanje prioriternih rizika, prikupljanje podataka predstavlja najveći izazov. Prikupljeni podaci takođe moraju biti obezbeđeni u formi koja je odgovarajuća za analizu. Kod osiguravajućih društava u svetu, pa i kod nas sistemi za upravljanje operativnim rizicima su tek u početnoj fazi organizacije. Danas, oko 70% kompanija je implementiralo monitoring i izveštavanje o rizicima, a oko 65% identifikaciju operativnih rizika. Takođe su, u većini slučajeva, uspešno instalirani alati za internu komunikaciju. Osiguravaču su izgleda shvatili da u procesu upravljanja rizicima postoji problem u kulturnoj integraciji u stvarnu kompaniju. Nasuprot tome, za sada, eksterna komunikacija nije u primarnom fokusu. Rizici se retko sistematski mere ili modeliraju.

Za identifikaciju operacionih rizika osiguravajuća društva mogu koristiti razne alate i metode kao što su: intervjui eksperata, samoprocena i upitnici, brejnstorming metode, analize scenarija, nalaženje greški u postojećim procesima, SWOT analiza, analize događaja, matrica identifikacije rizika, uzročno-posledični dijagram, morfološki procesi i mnogi drugi.

Za procenu operativnog rizika, osiguravajuća društva mogu da koriste se različite kvalitativne i kvantitativne alate i metode. Te metode mogu biti: veličina štete x učestalost događaja, definisanje graničnih vrednosti, analiza scenarija, određivanje rizikovane vrednosti (VaR), indikatori ključnih rizika i učinaka, ABC analiza, metoda rangiranja, teorija ekstremnih vrednosti, analiza senzitivnosti, zarađivanje pri riziku (EaR), pristup baziran na CAPM i druge metode.

Cilj upravljanja operativnim rizicima je procena ukupnih rizika u osiguravajućem društvu, što dovodi do optimizacije operativne i interdisciplinarne kontrole svih rizika u kompaniji. Iz ovog razloga je upravljanje operativnim rizicima ušao u fokus menadžmentu operativnih rizika. Iako je želja za razumevanjem sveopštih rizika osiguravajućeg društva jedan od glavnih faktora za razvijanje upravljanja operativnim rizicima, česti propusti u procedurama i izvorima informacija su takođe razlog za implementaciju strategija za upravljanje rizicima. Proceduralni propusti nastaju zbog nedovoljne integracije metoda za upravljanje sveopštim rizicima kompanije, dok se problem izvora informacija može

pripisati neadekvatnim kvalifikacijama specijalista. Ovaj problem se otežava činjenicom da se trenutne regulative (Solventnost II i SST) prvenstveno fokusiraju na finansijsku sigurnost i da menadžment postavi niže prioritete za superviziju često nemerljivih operativnih rizika. To je razlog čestog ne uvođenja procesa za upravljanje operativnim rizicima od strane osiguravajućih društava u proces upravljanja sveopštim rizicima društva.

Danas je sektor osiguranja orijentisan ka uvođenju procesa za upravljanje operativnim rizicima, bez obzira da li je razlog za njihovo uvođenje pritisak regulatornih organa ili strategijsko planiranje. Neophodni koraci za uvođenje procesa za upravljanje operativnim rizicima su prikazani na grafiku 6.

U svim posmatranim delovima, potreba za akcijom se kreće od osrednje do visoke. Ističe se uvećana neophodnost za konzistentnim upravljanjem operativnim rizicima. Postoji značajna potreba za akcijom u delu prikupljanja podataka i kvantifikacije operativnih rizika.

Rizik ročne i strukturne neusklađenosti imovine sa obavezama

Rizik ročne i strukturne neusklađenosti imovine sa obavezama proističe iz nesposobnosti društva da u celini i blagovremeno izmiruje svoje dospele i buduće obaveze. Ovaj rizik naročito obuhvata:

- rizik solventnosti i likvidnosti;
- rizik neadekvatnog upravljanja imovinom i obavezama (Asset Liability Management - ALM);
- rizik pogrešne procene, evidentiranja, prezentovanja i obelodanjivanja vrednosti imovine i izvora sredstava društva, kao i njihovih prihoda, rashoda i rezultata poslovanja;
- rizik nemogućnosti prodaje imovine društva po knjigovodstvenoj vrednosti, kao i nemogućnosti naplate od izvršene prodaje te imovine;
- rizik ročne neusklađenosti sredstava i njihovih izvora;
- rizik nemogućnosti izmirivanja obaveza po osnovu osiguranja i po drugim osnovima;
- ostale rizike ročne i strukturne neusklađenosti imovine sa obavezama koji zavise od prirode, obima i složenosti poslovanja društva (Society of Actuaries, Professional Actuarial Specialty Guide, 2007).⁵

⁵ www.soa.org

Rizik neusaglašenosti novčanih tokova imovine i obaveza proizilazi iz negativnih scenarija, kao što su:

- Neusaglašenosti između obrazaca novčanih tokova imovine i obaveza;
- Varijabilnost u obrascu novčanog toka imovine i obaveza;
- Promene u budućim kamatnim stopama;
- Pogoršanje tržišne vrednosti odvojenih novčanih sredstava (Ibidem).

Rizik neusaglašenost imovine sa obavezama je rizik od suprotnih kretanja u relativnoj vrednosti imovine i obaveza. Imovina i obaveze su usaglašeni ako se promene u njihovoj vrednosti dešavaju u skladu sa kretanjima na tržištu. Ako imovina i obaveze nisu usaglašeni, raste verovatnoća da će se smanjivati vrednost sredstava ili povećati vrednost obaveza. Međutim, problem nije u samom smanjenju vrednosti sredstava ili porastu obaveza, već je problem u mogućnosti se imovina i obaveze neće pomerati u tandemu i da će kao rezultat toga biti smanjenje kapitala, jer će se koristiti za smanjivanje razlike u vrednosti između imovine i obaveza. Rizik neusaglašenosti imovine i obaveza je izvedena forma rizika. Kapital većine finansijskih institucija je mali prema firminim sredstvima ili obavezama, tako da vrlo male promene u vrednostima imovine i obaveza može prouzrokovati velike promene u kapitalu preduzeća.

Imovina i obaveze su savršeno usaglašeni kada očekivani novčani tokovi od postojećih sredstava tačno odgovara očekivanim novčanim tokovima od postojećih obaveza u svakom budućem periodu. Kompanije sa imovinom i obavezama koje su približno usaglašene su manje osetljive na iznenadna povećanja u kamatnim stopama. Međutim, takođe postoji mogućnost gubitka za kompanije koje su usaglašene. Ta mogućnost gubitka je očigledna, ukoliko dođe do naglog pada u kamatnim stopama, jer će vrednosti obveznica drastično porasti. Postoje mišljenja da osiguravačima nije uvek neophodno da imaju u potpunosti usaglašenu imovinu i obaveze. Prvo, dugoročno investiranje dozvoljava društvu da ostvari prednost od pozitivno nagnute krive prinosa i ostvare veće prihode. Drugo, i možda najvažnije, u okruženju opadajućih kamatnih stopa, društvo koje dugoročno investira se zarobilo u relativno visokim stopama na duži period i tako ostvarilo prednost u odnosu na društva sa usaglašenim imovinama i obavezama, koja se usaglašavaju sa nižim tržišnim stopama na tržištu. Na ovaj način je ilustrovana situacija u kojoj

osiguravajuća društva mogu ostvariti bolje rezultate neusaglašavanjem imovine i obaveza. Međutim, mora se naglasiti da ova strategija značajno povećava i rizik sa kojim se društvo mora nositi.

Savršeno usaglašeno osiguravajuće društvo neće imati finansijsku izloženost promenljivim kamatnim stopama. Međutim, ovo se čini nemoguće postići u praksi, obzirom da se vremenski period i iznos budućih novčanih odliva, naročito kod osiguravača koji se bave imovinskim osiguranjem i osiguranjem od nesrećnog slučaja, ne može tačno odrediti. Na sreću, tačno usaglašavanje nije ni potrebno da bi se ostvarila korist od usaglašenog portfolija: što je portfolio više usaglašen, manja će biti izloženost društva fluktuacijama u kamatnim stopama.

Iz prethodnog se može zaključiti da kada osiguravajuća društva investiraju u obveznice i druge kreditne instrumente, ona pretpostavljaju da rizik može prouzrokovati dobitak ili gubitak. U nekim slučajevima, nagrada ili penali mogu biti značajni. Što je veća neusaglašenost između imovine i obaveza, veći su potencijalni gubici ili dobiti. Ovi rizici se mogu minimizirati usaglašavanjem imovine i obaveza. Kako bi minimiziralo rizik, osiguravajuće društvo će morati da žrtvuje neke prihode od investicija i propusti šanse za ostvarivanjem dobitka u uslovima opadajućih kamatnih stopa. Rizici postoje i ovo je oblast koju menadžment treba temeljno da obradi i razume kako bi održala stabilnost finansijskih rezultata osiguravajućeg društva.

Rizik deponovanja i ulaganja sredstava

Rizik deponovanja i ulaganja sredstava društva proističe iz nemogućnosti društva da, u celini ili delimično, naplati potraživanja po različitim osnovama. Ovaj rizik naročito obuhvata:

- rizik nemogućnosti naplate deponovanih i uloženi sredstava društva;
- rizik nemogućnosti naplate ugovorenih i planiranih prinosa od deponovanja i ulaganja sredstava, kao i od zakupa;
- ostale rizike deponovanja i ulaganja i investicione rizike koji zavise od prirode, obima i složenosti poslovanja društva.

Rizik smanjenja vrednosti sredstava je jedan od nekoliko vrsta rizika koji pogađaju kompanije životnog osiguranja, a koje je identifikovalo Društvo aktuara. Ovaj rizik je povezan sa gubicima koji mogu pogoditi društva za osiguranje koji nastaju kao rezultat izostanka plaćanja kamate (dividende) ili glavnice na obveznice, hipoteke, investicije u nekretnine i

акције, као и smanjenja vrednosti ovih investicija zbog smanjenja njihove тржишне vrednosti. Rizik deponovanja i ulaganja sredstava se takođe naziva i C-1 rizik i on може nastati iz različitih okolnosti kao što su:

- Povećanje gubitaka zbog nenaplaćenih obveznica;
- Mali povraćaj na kupljene hartije od vrednosti i/ili pad njihove тржишне vrednosti;
- Mali povraćaj i/ili pad vrednosti nekretnina.
- Neizvršenja obaveza od dužnika;
- Gubitak ili značajni pad vrednosti ostalih značajnih kategorija sredstava;
- Povećana koncentracija rizika uloženih sredstava, u industrijskom sektoru, učestale prirodne katastrofe; nemar pojedinaca;
- Fluktuacija stranih valuta (Ibidem).

C-1 rizik je rizik od ekonomskog gubitka zbog inherentne (prirodne ili nehotične) slabosti samih sredstava, promena u opštim тржиšnim uslovima ili kombinacije ovih faktora. Koncept C-1 rizika se odnosi na rizike kako fiksnih tako i varijabilnih prihoda od investicija. Instrumenti fiksnih prihoda definišu obaveze osiguravača - zadužioca u smislu budućih zahteva za plaćanjem gotovine, iznosa gotovine i proračuna vremena za koji su definisane u smislu dokumenta za evidentiranje zaduženja. Treba istaći da preferencijalne akcije treba smatrati instrumentima fiksnih prihoda iako one ne predstavljaju dugovanje. Prihodi od fiksnih investicija su u suštini zaduženje za osiguravača. Fiksni prihod C-1 rizika uključuje rizik od smanjenja vrednosti sredstava i povećanja zaduženja kao rezultat kreditnog rizika. Varijabilni prihodi od investicija su prihodi od udela, nekretnina i podružnica. Neka sredstva, kao što su hipoteke, mogu biti postavljene kao sredstva sa fiksnim приходима, ali kasnije mogu postati sredstva sa varijabilnim приходима ukoliko se pravo na oslobađanje od hipoteke poništi.

Pravni i reputacioni rizik

Pravni rizik proističe iz neusklađenosti poslovanja i akata društva s propisima, ugovora koji se ne mogu u celini ili delimično izvršiti (npr. ništavi ugovori), kao i mogućih gubitaka iz sporova. Pravni rizik je rizik koji nastaje zbog neizvesnosti pravnih akcija ili neizvesnosti u primeni ili interpretaciji ugovora, zakona ili regulativa, odnosno narušavanja ili neusaglašenosti sa zakonima, pravilima ili propisanom praksom. Postoji jako puno izvora pravnog rizika i njih je jako teško kontrolisati. Posebno

moraju biti regulisani sprečavanje pranja novca, koje je u značajnoj mjeri odomaćeno u savremenom poslovanju, kao i zaštita privatnosti klijenata (očuvanje poverljivosti informacija o klijentima). U zavisnosti od okolnosti u kojima posluje kompanija, pravni rizik može iziskivati pitanja kao što su:

1. Formiranje ugovora: Šta čini ugovor legitimnim? Da li je dovoljan usmeni dogovor, ili mora postojati legalan dokument? Koja je zahtevana dokumentacija?
2. Kapacitet: Dali druga strana ima dovoljno kapaciteta da započne transakciju?
3. Legalnost transakcija.

Savršenstvo kamate u kolateralu. Potraživanje je savršeno ukoliko ima prvenstvo isplate u slučaju bankrotstva firme prema kojoj postoji potraživanje. Zahtevi za savršeni potraživanje mogu biti kompleksni i da variraju i od strane nadležnih organa i od prirode kolaterala.

Mrežni dogovori: pod kojim uslovima bi ovakav dogovor bio primenljiv? Mreža novčanih tokova ili obligacija je sredstvo za smanjivanje kreditne izloženosti povezanih strana.

Osujećenje ugovora: da li nepredviđene okolnosti mogu ugovor učiniti nevažećim? Na primer, ukoliko je ugovor vezan za indeks ili valutu koja prestane da postoji, da li bi ugovor postao nevažeći?

Pravni rizik posebno može biti problem kod kompanija koje posluju u više zemalja. Ne samo da su one izložene neizvesnostima koje su vezane za zakone više jurisdikcija, nego se takođe suočavaju sa neizvesnostima koja jurisdikcija će imati pravo nad određenim pravnim pitanjem. Rizici u međunarodnom poslovanju su značajno povećani, prvenstveno zbog otežane ocene kreditne sposobnosti tražioca, različitih nacionalnih pravnih propisa i rizika u konkretnim državama, što povećava troškove osiguranja.

Pravni rizik se može podeliti u dve kategorije, kao specifični pravni rizik i kao opšti pravni rizik. Specifični pravni rizik je neizvesnost, na primer, da će se ugovor između dve strane smatrati neregularnim pod kontrolom pravnih vlasti (npr., ugovor koji uključuje izvršenje zločina). Opšti pravni rizik podrazumeva situacije u kojima nije jasno ko je glavni nosilac vlasti ili kada za određena pitanja zakon nije precizno utvrđen.

Osiguravajuća društva koja posluju sa CAT obveznicama i drugim derivativima koji su razvijeni u skorašnje vreme su suočena sa opštim pravnim rizikom jer ne podležu još ni jednom jasno definisanom pravnom

aktu (na primer, postavlja se pitanje, da li bi ove CAT obveznice trebalo da budu regulisane kao osiguranje, kao investicija ili oba?).

Postoje rizici koji su povezani sa zakonskim neizvesnostima kao što su kompleksne transakcije, problemi vezani za sudsku i arbitražnu primenu ugovora, nedostatak administrativne transparentnosti, korupcije, nedefinisana prava na imovinu, socijalni i politički rizici itd..

Sudske tužbe mogu uticati na smanjenje kompanijine tržišne vrednosti akcija i reputaciju. Sudske tužbe se ne vode isključivo u sudu. One su takođe praćene na televiziji, novinama, tj. medijima. Pretnja od sudskih tužbi i njihova praćenost medijima mogu biti veoma ozbiljni. Korporacije retko pridobiju javnost, pogotovo kada je neko fizičko lice povređeno. To je toliko ozbiljno da neke kompanije pristaju da isplate lažnu odštetu samo kako bi zaustavili loš publicitet i rizik od budućih šteta na njihovu reputaciju i finansijsku poziciju.

Reputacioni rizik proističe iz umanjenog poverenja javnosti u poslovanje društva (npr. društvo posluje s licima koja se dovode ili se mogu dovesti u vezu s nezakonitim poslovima). Reputacioni rizik je rizik uticaja javnog mišljenja na tekuće i buduće zarade, kao i rast kapitala institucije. On se odražava na sposobnost institucije da uspostavlja nove poslovne odnose i pruža usluge ili da nastavi da održava postojeće poslovne odnose. Ovaj rizik može izložiti instituciju finansijskom gubitku, ali i padu obima poslovanja. Reputacioni rizik se odnosi na negativno javno mnjenje u slučaju značajnog gubitka novčanih sredstava ili napuštanja klijenata (zbog gubitka poverenja u sposobnost institucije, nezadovoljstva).

ZAKLJUČAK

Osiguranje je danas jedna od najznačajnijih i najprofitabilnijih aktivnosti u ekonomiji evropskih država, a ima takvu tendenciju razvoja i u Srbiji. Osiguranje zavisi od njegovih klijenata, koji su svesni opasnosti sa kojima se njihova imovina suočava, zbog komplikovanih poslovnih procesa, neočekivanih prirodnih promena, nenamernih akcija i nesrećnih događaja, koji se ne mogu izbeći čak i ako se preduzmu sve sigurnosne mere. Osiguravajuća društva moraju da osiguraju profitabilno poslovanje koje će biti prilagođeno njihovim klijentima, jer se prodaja osiguranja bazira na poverenju klijenata.

Veoma je bitno racionalno upravljati rizicima osiguranja kako bi se održalo uspešno i sigurno poslovanje društva. Svaka aktivnost može sadržati drugačiji rizik koji se isto može razvijati sa razvojem poslovanja.

Osiguravač mora definisati visinu premije osiguranja koja će odgovarati visini rizika koji se pokriva, kako bi mogao ispuniti svoje obaveze a istovremeno ostati konkurentan na tržištu.

Upravljanje rizikom osiguranja, osiguravajuća društva moraju reflektovati u sinergijskog vezi između rizika, premije, prodaje osiguranja, likvidacije šteta i fondova osiguranja. Cena proizvoda i usluga na tržištu zavisi od ponude i tražnje tih dobara. Cena osiguranja je premija, koju mora da plati kupac, odnosno osiguranik. Cena je važan element tržišta, jer definiše prihode osiguravača. Određivanje cene premije zavisi od dva faktora i to: od učestalosti ili verovatnoće nastanka događaja i od visine očekivanog gubitka. Premija mora da pokrije gubitak, koji je preuzeo osiguravajuće društvo, i mora da obezbedi rezerve sigurnosti koje omogućavaju društvu da pokrije dugoročni rizik i obezbedi dobro poslovanje društva.

Menadžment osiguravajućeg društva odlučuje sa kolikom nivoom rizika su spremni da posluju. Ukoliko je poslovna strategija društva kompletno izbegavanje rizika i poslovanje u maksimalno sigurnim uslovima, onda to može rezultirati sa relativno siromašnim finansijskim povraćajima, koji će pogoršati konkurentnu poziciju osiguravača i na taj način umanjiti njegovu prodaju i finansijske performanse. Međutim sa druge strane, preterano preuzimanje rizika može doprineti visokim kratkoročnim dobitcima ali takođe i budućim finansijskim gubicima ili čak nesolventnošću kompanije.

BUSINESS RISKS MANAGEMENT STRATEGY IN INSURANCE COMPANIES

Žana Janković
Jovana Balaban
Mladenka Balaban

Abstract: Insurance companies are daily faced with numerous risks that arise from the insurance activity itself, as well as risks that arise from the insurance company's operations, namely: from the placement of free funds, the fulfillment of obligations based on insurance premiums, as well as the reconciliation of sources and placement of funds at their disposal. Given the nature of the insurance business, risk management is an inseparable part of all company activities. Risk management can be defined as the identification, analysis and economic control of those risks that threaten assets or those capacities that bring profit. The aim of this paper is to indicate ways and strategies of risk management in the business of insurance companies

Keywords: *insurance market, risks, CARMEL, premium, damages*

LITERATURA

1. Avdalović, V. (2007). *Osiguranje*. Beograd: Beogradska bankarska akademija.
2. Avdalović, V., Ćosić Đ., Avdalović, S., (2008). *Upravljanje rizikom u osiguranju*. Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka.
3. Balaban, M. (2008). *Osiguranje u savremenom svetu*. Novi Sad.
4. Bazelski komitet za superviziju banaka (2004). *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (Bazel II)*.
5. Deloitte Switzerland Study (2007). *Risk management process*. Institut of Insurance economics, University of St. Gallen.
6. Dorfman M., (2005). *Introduction to Risk Management and Insurance*. New Jersey: Prentice Hall.
7. Dorfman, M. (2004.), *Introduction to Risk Management and Insurance*. New Jersey: Prentice Hall.
8. Dowd K. (1998). *Beyond value at risk: The new science of risk management*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
9. Fliegelman, A., Milevsky, A., Robinson, S. (2002.), Credit Implications of the Payout Annuity Market on the Life Insurance Industry. Wharton/Pension Research Council Symposium *Risk Transfers and Retirement Income Security*.
10. Friedberg, L, Webb, A., (2005.). *Life is Cheap: Using Mortality Bonds to Hedge Aggregate Mortality Risk*. Boston: Boston College.
11. Swiss Re, (2018). *Natural catastrophes and man-made disasters in 2008*.
12. Swiss Re, (2019). *Sigma*, No 2/2009.

